

PANONSKI BIOGEOGRAFSKI REGION

Priroda ne poznaje administrativne granice, pa se i sistem zaštite prirode na međunarodnom nivou u Evropi razmatra na nivou geološki, topografski, klimatski i vegetacijski sličnih celina, tzv. biogeografskih regiona. Ovakav pristup omogućava zaštitu vrsta i staništa, kao i procenu i praćenje njihovog statusa, pod sličnim prirodnim uslovima. Od ukupno 11 biogeografskih regiona prepoznatih na nivou Evrope, u Srbiji je zastupljeno tri: kontinentalni, alpski i panonski.

Odmah posle Mađarske, a zajedno sa Češkom, Srbija zahvata najveći deo Panonskog biogeografskog regiona, dok se manji delovi nalaze u Slovačkoj, Rumuniji i Ukrajini. Delove koji se nalaze u Panonskom regionu Republika Hrvatska je rešila da tretira u okviru Kontinentalnog biogeografskog regiona.

U Evropi je prepoznata potreba zaštite i preduzimanje zajedničkih mera za očuvanje prirode

na međunarodnom nivou. Okosnicu zaštite prirode u Evropskoj uniji čine dva, za države članice, pravno obavezujuća dokumenta: Direktiva o staništima i Direktiva o pticama.

Zaštita divljih vrsta ptica regulisana je zasebnom Direktivom o pticama.

Oko 70 vrsta ptica sa Priloga I Direktive o pticama se redovno gnezdi na području Panonskog biogeografskog regiona.

KARAKTERISTIKE PODRUČJA

Iako je znatno manji od drugih biogeografskih regiona u Evropi, panonski region zahvata preko 130.000 km². Pre više miliona godina celo područje bilo je prekriveno Panonskim morem, a njegovim povlačenjem reljef i tlo su se menjali pod zubom vremena. Predelom danas dominira Panonska nizija, oivičena Alpima,

Dinaridima i Karpatima, dok je samo manji broj „ostrvskih“ planina poput Fruške gore i Vršackog brega. Velike ravničarske reke – Dunav, Sava, Tisa, Tamiš i druge, prosecaju region i kroz geološku istoriju erozijom i akumulacijom nanosa imale su presudan uticaj na formiranje današnjih predela.

Bogatstvo podzemnih voda i minerali iz rečnih nanosa uticali su na pojavu zaslanjenih zemljišta. Lesni i peščani nanosi duž negdašnjih i savremenih tokova reka, vezani rastinjem, formirali su naslage, ili su nošeni vetrovima doprineli nastanku peščara poput Deliblatske i Subotičke.

U regionu se susstiču vlažna i polusuva područja, a samim tim i dva tipa vegetacije – listopadne šume i šumo-stepe. Zapadni delovi su pod uticajem atlantskog i alpskog klimata, pa veća količina padavina tokom cele godine uslovljava razvoj listopadnih šuma. Ka istoku je izraženija kontinentalna klima, sa sušnim i toplim letima i oštrim zimama i davno nestalim travno-šumskim prostranstvima na černozeu.

FLORA I FAUNA VOJVODINE

U našoj zemlji panonski biogeografski region zauzima čitav severni deo zemlje, približno do toka Dunava i Save na jugu. Na prostorima Panonskog regiona u Srbiji opstaju samo fragmenti nekadašnjih prirodnih predela, okruženi poljoprivrenim kulturama. Na brdovitim i plavnim

terenima, močvarnom, zaslanjenom i peskovitom tlu, gde intenzivna poljoprivreda nije bila moguća, ostali su stepski pašnjaci, peščare, slatine i slane bare i jezera, močvare i ritovi i vlažne livade, dok su šume opstale u plavnim zonama i na ostrvskim planinama.

Na području panonskog biogeografskog regiona javljaju se neke specifične vrste i tipovi staništa čija će zaštita nakon priključivanja Evropskoj uniji biti jedna od međunarodnih obaveza Srbije!

ŠUME

Svi tipovi šuma u Evropi pretrpeli su dramatične promene poslednjih nekoliko stotina godina. Narastajuće potrebe za proizvodnjom hrane, razvoj infrastrukture i naselja, doveli su do nestanka šumskih zajednica na ogromnim prostorima i njihove fragmentacije. Upravljanje šumama, posebno kod nas, usmereno je uglavnom ka proizvodnji

drvene mase koja se može plasirati na tržištu, dok su druge funkcije šumskih ekosistema (formiranje specifične mikroklimе, regulacija vodnog balansa, sprečavanje bujica i erozije, a posebno zaštita biološke raznovrsnosti) u drugom planu ili su u potpunosti ignorisane. Prema zvaničnim statistikama svega 6,6% površine Vojvodine se nalazi pod šumama a zasadi EA topole uz velike nizijske reke čine gotovo polovinu iskazanih šumskih površina. Stara i mrtva stabla predstavljaju utočište i izvor hrane za brojne vrste beskičmenjaka, ptica dupljašica i slepih miševa, pa se proteklih decenija jasno uočava trend pada njihove brojnosti i iščezavanja.

U Vojvodini se javljaju fragmenti termofilnih hrastovih šuma i šumo-stepa, a na Fruškoj gori i Vršackom bregu hrastovo-grabove i bukove šume i u njima mnoge biljne i životinjske vrste karakteristične za susedni kontinentalni region. Duž reka karakteristične su plavne šume vrbe i bele i crne topole, koje danas nestaju širenjem plantažnih zasada euroameričkih topola i vrba.

mrki mnogobojac

Nymphalis vaualbum

Leti na čistinama u listopadnim šumama duž reka i potoka.

veliki potkovičar

Rhinolophus ferrumequinum

U blizini pogodnih mesta za hranjenje mogu se naći čak i na tavanima starih zgrada.

Cucujus cinnaberinus

Živi ispod kore starih oborenih topola u plavnom području Tise i Dunava.

LIVADE, PAŠNJACI I SLATINE

Oko 60% Panonskog biogeografskog regiona, a u Vojvodini čak 80%, predstavljaju poljoprivredne površine. Danas naizgled obične, travne površine duž puteva, između njiva i naselja zapravo kriju poslednja utočišta retkih biljnih i životinjskih vrsta. Najugroženiji među različitim tipovima travnih zajednica u

Vojvodini su vlažne livade, svedene na male fragmente a veća područja na pesku i lesu opstaju još samo na prostorima Deliblatske i Subotičke peščare i Titelskog brega. Travne zajednice zavise od krupnih biljojeda koji su danas svedeni na sporadična stada domaćih krava i ovaca koja postepeno nestaju usled prelaska na intenzivne oblike stočarenja.

U skladu sa Direktivom o staništima EU slatine predstavljaju prioritetne tipove staništa za zaštitu. Nastaju u uslovima visokih temperatura i jakog letnjeg sunca sa jedne strane, i visokih podzemnih voda sa druge. U našem delu Panonskog regiona slatine su zastupljene u Banatu i na severu Bačke. Ovi ekosistemi čuvaju jedinstvene predstavnike biljaka endemične za Panonsku niziju, poput panonske jurčice (*Suaeda pannonica*) i slatinske palamide (*Cirsium brachycephalum*).

tekunica

Spermophilus citellus

Žive grupno u podzemnim tunelima koje grade na stepskim pašnjacima pod ispašom.

veliki dukat

Lycaena dispar

Česta vrsta na vlažnim i močvarnim terenima.

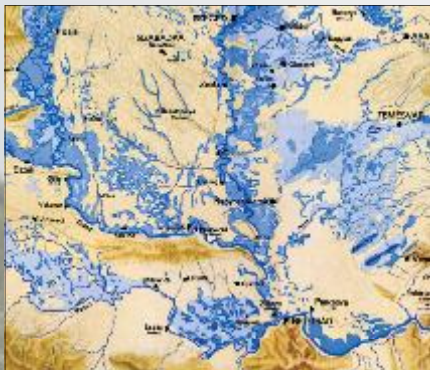

palamida

Cirsium brachycephalum

Raste na stepskim i močvarnim slatinama.

VODENA I VLAŽNA STANIŠTA

Područje Karpatske kotline stalno i periodično pokriveno vodom pre početaka regulacije plavnih područja i formiranja mreže za odvodnjavanje. Budapest 1938.
www.kincseslada.hu

to da je život za ljude u ovim krajevima bio nepodnošljiv, Austrougarska je krajem XVIII veka pristupila regulaciji glavnih reka, isušivanju prostranih močvarnih područja i formiranju kanalske mreže. Nove države koje su posle nje došle - Kraljevina SHS, Jugoslavija i Srbija - oslonile su se na dotadašnju praksu i nastojale da održe i prošire postojeće hidrotehničke objekte i okončaju započete poslove na regulaciji Vojvođanskih voda.

četvorolisna roznorotka
Marsilea quadrifolia

Paprat koja se može naći u plićacima mrtvaja i drugim močvarnim staništima.

rečna školjka
Unio crassus

Nastanjuje reke i jezera sa čistom vodom i pešćanim ili šljunkovitim dnom.

mrguda, crnka
Umbra krameri

Naseljava plavna područja, bare, mrtvaje i kanale u slivu Dunava i Save.

U Vojvodini široko su rasprostranjene zajednice slobodno plutajuće vegetacije sa drezgom (*Myriophyllum*), resinom (*Ceratophyllum*), žabogrizom (*Hydrocharis morsus-ranae*), vrstama mešnica (*Utricularia*), vodenom paparati (*Salvia natans*), vrstama talasinja (*Potamogeton*) i lokvanjima (*Nymphaea alba* i *Nuphar lutea*).

Zajedno sa slanim stepama i pašnjacima, kao prioriteta za zaštitu prirode i mesto opstanka velikog broja vrsta, Direktivom o staništima posredno su izdvojene i zajednice panonskih slanih močvara. Ove stalne i privremene slane i brakične vode najčešće su naseljene algama iz reda hara (*Charophyta*) i specifičnim vrstama viših

biljaka (mešnac - *Utricularia neglecta*, podvodnice - *Najas marina* i *N. minor*, i češljasti mrešnjak - *Stuckenia pectinata*) koje daju poseban pečat živom svetu Panonske nizije.

Nekoliko područja u Vojvodini su zaštićena skoro isključivo zbog svojih vrednosti vezanih za vodene životne zajednice npr. Obedska i Carska bara, Ritovi donjeg potisja, Ludaško jezero itd., dok kod većeg broja zaštićenih područja ove zajednice značajno unapređuju njihove prirodne vrednosti: Gornje Podunavlje, Slano kopovo, Kapetanski rit i druge.

aldrovandra

Aldrovanda vesiculosa

Višegodišnja plivajuća biljka bez korena koja naseljava stajaće vode.

podunavski mrmoljak

Triturus dobrogicus

Javlja se u staništima gusto obrasla vegetacijom u blizini močvara i bara.

Leucorrhinia pectoralis

Naseljava uglavnom manje, trajne vodene površine na tresetištima.

ZAŠTITA VRSTA I STANIŠTA U EVROPSKOJ UNIJI

Svaka država prilikom pristupanja EU treba da nominuje dovoljan broj područja Natura 2000 mreže za zaštitu svakog od tipova staništa sa Priloga I i vrsta sa Priloga II Direktive o staništima kao i posebna područja za zaštitu ptica. Samo prisustvo vrste ili tipa staništa ne garantuje uključjenje područja u mrežu, već se u obzir uzima

i udeo koji predloženo područje ima u zaštiti vrste odnosno staništa na nacionalnom nivou, kao i na nivou čitavog biogeografskog regiona kojem predloženo područje pripada. Ovakva ocena vrši se na osnovu prikupljenih podataka i procene stručnjaka, pri čemu se vodi računa o kvalitetu i pouzdanosti raspoloživih podataka.

Razmatranja i ocena predloga nacionalne Natura 2000 mreže vrši se na međunarodnim tzv. Biogeografskim seminarima, za svaki region zasebno. U radu seminara, pored državnih institucija i predstavnika Evropske komisije, mogu učestvovati i organizacije civilnog društva, akademske institucije i nezavisni stručnjaci iz cele Evrope, naročito iz država na čijem prostoru se prostire dati region.

Autori teksta: Saša Rajkov i Gabor Mesaroš
Autori fotografija: A. Bajić, J. Dožai, G. Mesaroš, M. Popović, S. Rajkov, D. Savić, M. Stanković

Štampanje pomogao:
Pokrajinski sekretarijat za urbanizam, graditeljstvo
i zaštitu životne sredine

protego

Matije Korvina 9, Subotica
www.protego.rs
office@protego-org.org